

DOI: <https://doi.org/10.32626/2309-9763.2023-137-147>

УДК 371.011 (07)а

Максимова Олена Олександрівна,

кандидат педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри теорії та методик дошкільної й інклюзивної освіти,

Житомирський державний університет імені Івана Франка

Житомир, Україна

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0003-1590-4339>

helen.maks23@ukr.net

Федорова Марія Анатоліївна,

кандидат педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри теорії та методик дошкільної й інклюзивної освіти,

Житомирський державний університет імені Івана Франка

Житомир, Україна

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9859-5556>

astashkina@meta.ua

ЗМІСТОВО-ТЕХНОЛОГІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИХОВАННЯ МІЖСОБИСТІСНОЇ ТОЛЕРАНТНОСТІ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Анотація. У статті окреслені завдання роботи з дітьми в аспекті формування у них толерантності; представлені умови та змістово-технологічне забезпечення виховання міжособистісної толерантності у дітей старшого дошкільного віку, яке визначаємо як сукупність змістових напрямів та їх технологічне упровадження, тобто методичний інструментарій (форми, методи, засоби). Виокремлено умови, які оптимізують процес формування толерантної особистості дитини, а саме: створення толерантного простору у ЗДО; зорієнтованість вихователів на дотримання толерантних стосунків з дітьми і виховання у них відповідної позиції; забезпечення тісної співпраці з батьками; застосування в роботі з дітьми змістово-технологічного забезпечення, спрямованого на виховання толерантності. Серед напрямів роботи нами виокремлено наступні: формування знань про себе, оточуючих людей, про різні народи і нації, правила поведінки в суспільстві, розуміння рівності усіх людей; розвиток позитивної емоційної налаштованості на людей; формування соціально спрямованої мотивації; формування гуманістичних цінностей; виховання толерантної поведінки. Пропонується ряд форм і методів як роботи з дітьми, так і з батьками, які, як найвагоміша складова впливу на становлення особистості дитини, чинять істотний вплив на формування у неї толерантності або інтолерантності до представників соціуму. Представлена тематика занять, рекомендована художня література, запропоновані інтерактивні ігри та вправи, ігри та вправи морально-етичної спрямованості, енергетичні вправи, розкриті

особливості художньо-продуктивної діяльності, ознайомлення з фольклором українців та декоративно-ужитковим мистецтвом, підібрані сюжетно-рольові, дидактичні ігри, тематика ситуацій повсякденного життя для обговорення та драматизації, акцентовано на святкуванні національних свят, що в цілому допоможуть дорослому у вихованні толерантної дитячої особистості, зокрема не тільки в корекції інтолерантності, а й у попередженні її проявів.

Ключові слова: толерантність; виховання толерантності; толерантна поведінка; інтолерантність, діти старшого дошкільного віку; умови; змістово-технологічне забезпечення; напрями роботи.

1. ВСТУП / INTRODUCTION

Постановка проблеми. Виховання толерантності у дітей дошкільного віку є важливою завданням, яке сприяє формуванню в них розуміння, поваги та прийняття різноманітності інших людей, їхніх культур, переконань та способів життя. Загалом, виховання толерантності вимагає терпіння, часу та сталого зусилля. Це допоможе дітям вирости у розумних, співчутливих та толерантних осіб, які можуть позитивно сприймати світове різноманіття.

Проблема виховання толерантності у дітей дошкільного віку залишається надзвичайно актуальною і важливою в сучасному світі. Сучасний світ є багатокультурним і міжнаціональним. Діти виростають в середовищі, де зустрічають представників різних націй, культур, релігій та етнічних груп. Вміння спілкуватися та співіснувати з людьми з різних середовищ стає ключовим. Відсутність толерантності як якості може призвести до дискримінації, булінгу та інших форм насильства вже в дитячому віці. Виховання толерантності може значно зменшити ймовірність таких негативних явищ. Крім того, діти, які виростають толерантними і відкритими до інших, мають більше можливостей для успіху у міжнародному співробітництві, бізнесі та інших галузях, де важливі спілкування з представниками різних культур, етнічних груп, вірувань, поглядів тощо.

Дошкільний вік є ключовим для формування основних цінностей та вірувань. Толерантність сприяє позитивній соціальній інтеграції дітей, забезпечуючи їм можливість бути активною частиною колективу та спільноти. Знання про різноманітність людей допомагає уникнути утворення стереотипів та упереджень, що можуть призвести до неправильних суджень та ставлення до інших.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема толерантного ставлення піднімається у 17 столітті у зв'язку з релігійними кровавими війнами, результатом яких було знищення інакодумців, яких вважали заклятими ворогами, і з тих пір активно розвивається. Її ціннісну сторону розглядали І. Бех, Є. Головаха, І. Зязюн, Л. Хоружа. Теоретико-методологічному обґрунтуванню поняття «толерантність» присвячені дослідження зарубіжних та вітчизняних філософів, політологів та правознавців, етнографів, соціологів, психологів та педагогів (О. Безкоровайна, Б. Гершунський, О. Грива, Є. Зеленов, Л. Зданевич, М. Конш, О. Кульчицька, К. Леві-Стросс, Г. Олпорт, Е. Фром). У багатьох роботах розкриваються шляхи формування толерантності у

підростаючого покоління (В. Котирло, С. Кулачківська, В. Курок, С. Ладивір, О. Матвієнко, Т. Піроженко, Т. Поніманська, Н. Скрипник, В. Тернопільська) [1], [2], [3], [4]. Однак система суспільної дошкільної освіти все ще потребує готових моделей виховання толерантності у дітей.

2. МЕТА ТА ЗАВДАННЯ / AIM AND TASKS

Метою статті є висвітлення розробленого нами змістово-технологічного наповнення процесу виховання міжособистісної толерантності у дітей старшого дошкільного віку.

З цією метою нами було використано такі методи дослідження, як аналіз, порівняння, синтез та узагальнення представлених на сьогоднішній день в науці досліджень з проблеми формування толерантності у підростаючого покоління, а також метод моделювання для розробки цілісної системи роботи вихователів над формуванням толерантності у дітей старшого дошкільного віку.

3. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ / CONCLUSIONS AND PROSPECTS FOR FURTHER RESEARCH

У роботі з дітьми ми визначили такі напрями: формування знань про себе, оточуючих людей, про різні народи і нації, правила поведінки в суспільстві, розуміння рівності усіх людей; розвиток позитивної емоційної налаштованості на людей; формування соціально спрямованої мотивації; формування гуманістичних цінностей; виховання толерантної поведінки. Таким чином ми передбачили вплив на когнітивну, мотиваційно-емоційну, ціннісну та поведінкову сферу особистості, який комплексно здійснюється завдяки системній роботі вихователів і тісній співпраці з сім'єю.

Відповідно до означених напрямів ми визначили такі завдання:

1. Знайомити дітей з різними моральними поняттями [5], в тому числі «толерантність».
2. Формувати у дітей усвідомлення самого себе як людини, яка є неповторною, живе в людському суспільстві, має певні права і обов'язки.
3. Збагачувати знання дітей уявленнями про різні країни, народи, їх особливості, культуру.
4. Забезпечити усвідомлення і внутрішнє прийняття дітьми правил і норм моральної поведінки, які є характерними для нашого суспільства.
5. Формувати вміння орієнтуватися у власних почуттях та інших людей, вміння стримувати свої негативні емоції.
6. Виробляти у дітей вміння надавати правильну адекватну оцінку своїм вчинкам та інших людей, бути справедливим.
7. Формувати суспільно спрямовану мотивацію.
8. Орієнтувати на сприйняття людини, її життя і здоров'я як основної цінності.

9. Виховувати уміння безконфліктно спілкуватися і взаємодіяти, виявляти толерантність стосовно інших людей, проявляти дружні почуття різними засобами (посмішка, лагідний тон, погляд, заохочувальні і привітні жести та міміка), інтерес, уважність до інших, симпатію, альтруїзм і емпатійність.

Ми виокремили низку умов, які є визначальними для процесу формування толерантної особистості дитини, а саме:

1. Створення толерантного простору у ЗДО.
2. Зорієнтованість вихователів на дотримання толерантних стосунків з дітьми і виховання у них відповідної позиції.
3. Забезпечення тісної співпраці з батьками.
4. Застосування в роботі з дітьми змістово-технологічного забезпечення, спрямованого на виховання толерантності.

Важливо, в якому середовищі перебуває дитина. І оскільки в будні дні вона більшість світового дня проводить у стінах закладу дошкільної освіти, потрібно створити толерантне середовище у самій групі. І тут, звісно, справа не в матеріальному устаткуванні, а в тих взаєминах, які складаються у дитячому колективі під впливом настанов вихователів, і у ставленні останніх до своїх підопічних, у ступені відкритості, довіри, поваги, взаєморозуміння між суб'єктами освітнього процесу. Гуманні та демократичні стосунки з маленькими дітьми завжди важко реалізувати, адже соціальна позиція дитини і маленький життєвий досвід не дозволяють їй в інформаційному і поведінковому плані виступати на паритетних засадах поруч з дорослим. Власним прикладом вихователь повинен навчити дитину вислухати іншого і зрозуміти, що він теж має право на свою думку і на свої бажання. Це не означає поступитися своїми інтересами для іншого, а передбачає знаходження компромісу, щоб ніхто не образився, і всі залишилися задоволеними. Спільна предметно-практична діяльність та пов'язане з нею спілкування дає можливість на практиці вправляти вихованців у толерантній поведінці, а також самореалізуватися їм у різних сферах діяльності і демонструвати іншим свою цінність та індивідуальність. З вихователями в цьому аспекті доречно провести семінари-практикуми, ділові ігри, обговорення конфліктних ситуацій, які мають місце у житті дітей, зустрічались у взаєминах з батьками, індивідуальні консультації («Нормативний розв'язок конфліктів між дітьми», «Створення толерантного середовища в сім'ї», «Шляхи порозуміння з батьками», «Формування толерантної свідомості у дітей», «Методика ознайомлення дітей з розмаїттям соціального світу». Тематику радимо визначати згідно з пропозиціями і труднощами у роботі вихователів), включити обговорення проблеми толерантності у педагогічну раду, де вихователі можуть презентувати свої творчі знахідки, варто заохочувати їх брати участь у конференціях та вебінарах з означеної проблематики. Таким чином, педагоги поповнюватимуть свої теоретичні знання щодо проблеми ціннісного ставлення до людей, незалежно від їх раси, віросповідання, соціальної позиції, політичних поглядів, статі, матеріального добробуту тощо, а також переосмислюватимуть підходи до організації роботи з дітьми.

Зразок поведінки дитина бере в сім'ї. Тому поодинокі робота вихователя без підтримки родини і демонстрації відповідної моделі поведінки, з якої б дитина могла брати повсякденний приклад, не матиме успіху. Роботу з даного напрямку варто проводити з батьками на зборах, під час яких розповідати і пояснювати, чому потрібно робити акцент на виховній роботі у цьому напрямку, ознайомлювати з поняттями «соціальна компетентність», «толерантність», з різновидами толерантності, формами її прояву, допомагати зрозуміти, що неоднаковість людей слід сприймати як позитивний факт, навчати формувати у дітей стриманість, повагу до людей інших поглядів, національностей, традицій, поважати їх права, переконувати у необхідності долучитися до нашої діяльності, у важливості набуття дітьми цієї важливої якості як у широкомасштабних межах збереження планетарного миру, так і в інтересах вузького колективу – групи ЗДО, в якій виховується дитина. Коригувати інтолерантні прояви можна за допомогою індивідуальних бесід з батьками та консультацій на теми «Як вплинути на поведінку дитини і виховати бажані моральні риси», «Вплив художнього слова на толерантність дитини», «Роль батьків у вихованні толерантності та їх приклад», «Виховання культури спілкування дітей як складової їх соціальної компетентності», «Як сформувати у дітей інтерес до життя людей з інших країн».

Вдалою формою роботи з батьками є ведення альбому-естафети, який передається від однієї родини до іншої з проханням пригадати та висвітлити яскраві приклади толерантної поведінки або дітей, або батьків. До альбому мають вільний доступ усі батьки, і їм зазвичай цікаво, чекаючи дитину в роздягалці, погортати його сторінки і ближче познайомитися з іншими батьками з групи. Також можна поставити скриньку-порадницю і попросити батьків заповнити її описами конфліктних історій, які мали місце у їхньому житті або в житті їх дітей, і толерантного виходу з конфлікту. Таким чином, ми показуватимемо приклади толерантності, яка існує поряд з нами, допомагатимемо зрозуміти, що неоднаковість людей у світі потрібно сприймати як позитивний факт і формувати у дітей повагу до людей інших національностей та віросповідань, до людей з іншими поглядами, вчити поважати їхні права. Пропонуємо батькам зібрати альбом фотографій та розповідей «Наші подорожі в інші країни». Діти із задоволенням його переглядатимуть і розказуватимуть свої враження. До дня толерантності доречно організувати проведення виставки робіт дітей і батьків на тему «Толерантність і мир». Доречною формою роботи є проведення днів відкритих дверей. Адже батьки можуть подивитися на поведінку своєї дитини в колективі, з однолітками і вихователями, як вона грається, спілкується, спільно з іншими виконує якусь діяльність. У батьків зазвичай багато вражень від таких відвідин.

З дітьми радимо організувати системну роботу, яка передбачає вплив на всі сторони особистості дитини. Найбільш цінною і результативною щодо впливу на когнітивну сферу старших дошкільників є традиційна форма – заняття. На них можна ознайомлювати дітей з різними країнами та народами, їх зовнішніми відмінностями та національним одягом, з деякими звичаями людей інших національностей; звісно, багато уваги приділяти вивченню культури українського народу, символіці, найбільшим географічним одиницям, історичним пам'яткам, народним промислам. Тематика занять може бути наступною: «Подорож містами України», «Земля – спільна домівка людства»,

«Планета різнокольорових людей», «Різні країни – цікаві звичаї», «Національні костюми народів світу», «Ми – це разом Я і Ти», «Дружать діти всієї планети», «Мандрівка до Африки», «Новий рік в усьому світі: особливості його святкування у різних народів», «Ремесла людей на планеті Земля», «Улюблені заняття юних землян», «Подарунки нашим друзям». На заняттях потрібно докладно опрацювати проблему прав дітей та їхніх обов'язків, перевагу доброзичливого ставлення до людей і вміння домовлятися над спробами силою настояти на своїй позиції («Права, обов'язки дитини і дорослої людини», «Правила ввічливого спілкування»). Усі заняття об'єднані наступною думкою: щоб жити в мирі і злагоді, без кровопролиття, без спустошень війни, треба вміти поважати інших людей, які мають право бути несхожими на нас, відрізнятися звичаями, традиціями, віруваннями, зовнішнім виглядом, мовою, поглядами тощо. Людей треба любити і бути готовими їм безкорисно допомогти у разі потреби. При цьому слід керувались принципом послідовності і поступовості, розширювати позитивне налаштування, гуманність дітей по відношенню до людей, розпочинаючи від близьких (батьків, сестричок, братиків, родичів), рідних місць (домівка, вулиця, місто) до незнайомих людей та інших країн, народів. Під час бесіди з дітьми з'ясуємо, що до людей, які поруч з нами, треба ставитися уважно, особливо це стосується людей похилого віку і малюків, оскільки вони завжди потребують допомоги. Потім можна розширювати межі і вчити виявляти повагу до представників інших країн, рас.

Плідною щодо формування толерантної свідомості є робота з творами мистецтва. Це стосується, насамперед, художньої літератури. Яскравий приклад героїв казок, оповідань, віршів, повчальні прислів'я дають дітям можливість глибше ознайомитися із загальнолюдськими цінностями і прийнятими нормами моралі. У старшому дошкільному віці вихованці вивчають емоційну сферу, як свою, так і оточуючих. Зразки поведінки літературних героїв збуджують у дітей різноманітні почуття, на їх прикладах вони навчаються дослухатися до думок, прохань, порад, пропозицій однолітків і старших, з повагою і уважно ставитись до людей, формуються більш складні моральні почуття – милосердя і емпатія.

Значну увагу ми приділяли і ознайомленню з фольклором українців та декоративно-ужитковим мистецтвом різних регіонів України. Це збагачувало їх знання про наш народ, його історичне минуле, викликало інтерес до життя і культури інших націй. Діти також залюбки переглядали фільми та мультфільми про інші країни, розглядали ілюстрації, аналізували схожі та відмінні риси їх корінних жителів.

Драматизація і театралізація опрацьованих сюжетів дозволяє «приміряти» на себе різні маски і відчуття ставлення до себе інших згідно виконуваної ролі (злий, жадібний, забіяка, ворчун – і протилежності: щедрий, добрий, допомагаючий, жалісливий, радісний). Діти радо включаються до цієї діяльності, адже перевтілюватись і фантазувати – їх природна потреба. Ми пропонуємо добирати авторські і народні казки, які зачіпають проблему міжособистісних взаємин (Н. Чуб «Азбука ввічливості», Г.Х. Андерсен «Дівчинка з сірниками», Ш. Перро «Попелюшка», Н. Забіла «Зайчикова хатинка», українські народні казки «Про вірного товариша», «Убогий та багатий», «Як соловейко чоловіка розуму навчив»). Значний виховний вплив має читання оповідань В. Сухомлинського («Кожна

людина повинна», «Добре слово», «Скажи людині «Здрастуйте!», «Горбатенька дівчинка», «Хлопці розважаються», «Любов і жорстокість», «Гавеня і Соловей») [6].

У педагогічному арсеналі вихователя чільне місце займають інтерактивні ігри та вправи (наприклад, «Комплімент по колу», «Відкритий мікрофон», «Сюрприз», «Дружній шарж», «Кольорова родина»), спрямовані на навчання вихованців висловлювати свої почуття, емоції, розуміти жарти, бути ввічливим і приємним людям, відритим, проявляти доброзичливість і чуйність. Також подобаються дітям такі ігри та вправи морально-етичної спрямованості, як «Відгадай емоцію», «Зобрази настрої», «Лото настроїв», «Обери пару», «Малюємо настрої». Уміння комунікувати з людьми виховується у дітей завдяки застосуванню психотренінгів (спрямованих на оволодіння дітьми навичками знайомитись, зав'язувати розмову, встановлювати діловий контакт, підтримувати рідних, друзів, розраджувати і знаходити слова підтримки для того, хто ображений або потрапив у біду тощо), ігрових технологій «Острів людяності», «Квітка доброти», «Промінчики розуміння», енергетичних вправ «Серце на долоні», «Тепло рук друга». Завдяки такій роботі під час різних режимних моментів у вихованців формуються здатність до рефлексії та ідентифікації, що є важливим для виховання толерантності. Потрібно цілеспрямовано акцентувати увагу на переживаннях і почуттях дітей, навчати зважати на них і намагатись зрозуміти причину радісного, сумного, пригніченого, злого, ображеного стану. Діти вправляються в уміннях слухати і чути однолітків і дорослих, узгоджувати свої інтереси з бажаннями, прагненнями і позиціями інших дітей.

Діти з цікавістю і задоволенням відгукуються на пропозицію відобразити через продуктивну та художню діяльність елементи культури нашого та інших народів. Зокрема, можна займатись паперопластиком (Японія), малювати китайські ієрогліфи, робити індійську витинанку зі шкіри, арабську чеканку з фольги, китайський батик, розфарбовувати глиняні іграшки, робити ляльку-мотанку, ліпити пельмені з солоного тіста, розучувати пісні і танці інших націй.

Діти втілюють набуті знання і уміння у самостійних сюжетно-рольових іграх («У матусі день народження», «На вихідних у дідуса з бабусею», «Космічний політ», «В гостях у африканців», «Лікуємо хворих людей») та будівельних, зводячи будинок друзів, місто щасливих людей, міст дружби народів. Під час такої діяльності діти навчаються йти до спільної мети, розподіляти між собою доручення і ролі, вправляються в умінні домовлятися, встановлювати дружні взаємини, нікого не ображати.

Для ознайомлення дітей з моральними якостями, на основі яких формується толерантність, можна провести дидактичну гру «Склади намисто». Дітям пропонується називати моральні якості, схематично їх зображати на підготовлених кружечках і нанизувати на стрічку. Таким чином ми отримуємо різнокольорову гірлянду моральних якостей (доброта, чуйність, справедливість, совість, чесність, правдивість тощо), до якої потім можна повертатись під час різних форм роботи: просити дітей пояснити прояви зображених якостей, визначити, які з них притаманні їм, які б вони хотіли виховати у себе. Таким чином діти засвоюють характеристику моральних якостей людини.

Дидактична гра «Скульптор» сприяє навчанню дітей проявляти уважність один до одного, бачити позитивне в іншому: пропонуємо скласти із позитивних характеристик образ товариша, розповісти про його особливості характеру, смаки, уподобання, звички.

Для вправлення дітей у толерантній поведінці використовуємо доречні ситуації у повсякденному житті. Обговорюємо випадки непорозумінь, які мають місце у групі, проектуємо різні шляхи можливої поведінки і знаходимо оптимальні, які задовольнили б усіх учасників конфліктної ситуації. Потрібно залучати дітей до побудови моделі толерантної поведінки під час вирішення проблемних ситуацій, спонукаючи їх замислюватись і приймати адекватні рішення: що робити із забіякою, ябедею? Як реагувати на словесну образу, на початок бійки? Що робити, коли хтось дражниться? Одночасно намагаємось формувати навички доброзичливої критики вчинків дитини, а не її самої.

Також, щоб попередити прояви інтолерантності, радимо використовувати вправи типу «Як вчинити?» (діти розглядають запропоновану ситуацію, описують дії, почуття кожного, хто там зображений, шукають, як треба правильно вчинити, щоб не образити, допомогти), «Що може трапитись на вулиці?» (вирушаємо з дітьми в уявну подорож містом і уявляємо складні ситуації, в які могли потрапити люди, вчимо дітей допомагати, не проходити повз, не стояти осторонь людської біди). Доречно відмітити, що у дітей до старшого дошкільного віку складається власний досвід поведінки у подібних ситуаціях, який вони переймають від поведінки батьків (допомога людині похилого віку сісти в транспорт, нести важку ношу, підвестися людині, яка послизнулася і впала, поведінка з жебраками, у випадку, якщо людині стало зле, вона знепритомніла тощо). Діти із задоволенням розповідають про подібні ситуації, хочуть ними поділитися з іншими. Найкраще вправляти дітей у толерантній поведінці під час таких видів діяльності, як праця, художня творчість, гра, фізичні заняття, оскільки саме вони викликають прояв бурхливих почуттів, у дітей виникає бажання виразити їх, поділитися з іншими.

У процесі повсякденної діяльності слід обов'язково звертати увагу на знаменні дати, які святкує наш народ, та на свята, які є національними у інших народів (Різдво, Пасха, Масляна, Івана Купала, День Подяки, Хеллоувін (Англія, США), Свято ліхтариків (Китай), День єднання (Німеччина), Китайський Новий рік тощо). За допомогою розповідей, демонстрації малюнків та відеоматеріалів поповнюємо знання дітей про інші країни, навчаємо розуміти і поважати іншу культуру, виявляти інтерес до подій у житті людей з інших країн.

Серед масштабних заходів, які ефективно впливатимуть на формування толерантності дітей, - свята «Дружать діти всієї планети», «День захисту дітей». До їх проведення можна долучати батьків, позитивно впливаючи водночас і на їх свідомість з проблеми толерантності.

4. ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ / CONCLUSIONS AND PROSPECTS FOR FURTHER RESEARCH

Загалом, виховання толерантності в дітей дошкільного віку є важливою складовою їхнього розвитку, яка сприяє формуванню в них позитивного світогляду, глибокого розуміння і поваги до інших людей. А представлене змістово-технологічне наповнення допоможе вихователям реалізувати даний напрямок виховання. Проблема виховання толерантної особистості не вичерпується проведенням дослідженням. Перспективними його напрямками можуть бути: дослідження виховання різних видів толерантності у дітей (етнічної, статевої, вікової тощо); визначення особливостей підготовки майбутніх вихователів до створення толерантного середовища в умовах ЗДО; використання батьківського потенціалу у вихованні толерантної дитячої особистості.

5. СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ / REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Ладивір, С., Долинна, О., Котирло, В., Кулачківська, С., Тищенко, С., Вовчик-Блакитна, О. та Приходько Ю., 2010. *Виховання гуманних почуттів у дітей*. Тернопіль: Мандрівець.
2. Поніманська, Т., Козлюк, О. та Марчук, Г., 2012. *Виховання людяності*. Рівне: Волинські обереги.
3. Поніманська, Т., Дичківська, І., Козлюк, О. та Кузьмук, Л., 2013. *Соціальний розвиток дитини*. Київ: Генеза.
4. Курок, В. П., Хабенко, М. Є. та Зінченко, А. В., 2023. Формування толерантності майбутніх педагогів професійного навчання в процесі професійної підготовки. *Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка*, 52. 1, 12-17.
5. Федорова, М.А., 2016. Теоретичні засади формування моральних цінностей особистості. *Сучасні тенденції і пріоритети компетентнісного підходу в підготовці майбутніх фахівців дошкільної та початкової освіти: збірник науково-методичних праць*, II, 285-290.
6. Максимова, О.О., 2017. Виховання міжособистісної толерантності у дітей засобами казок В. Сухомлинського. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Серія: Педагогічні науки*, 5 (91), 62-66.

CONTENT-TECHNOLOGICAL ENSURING THE EDUCATION OF INTERPERSONAL TOLERANCE OF OLDER PRESCHOOL-AGED CHILDREN

Olena Maksimova,

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Theory and
Methods of Preschool and Inclusive Education,
Zhytomyr Ivan Franko State University
Zhytomyr, Ukraine
ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0003-1590-4339>
helen.maks23@ukr.net

Mariia Fedorova,

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Theory and
Methods of Preschool and Inclusive Education,
Zhytomyr Ivan Franko State University
Zhytomyr, Ukraine
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9859-5556>
astashkina@meta.ua

Abstract. The article outlines the tasks of working with children in the aspect of forming tolerance in them; the conditions and content-technological support for the education of interpersonal tolerance in preschool children are presented, which we define as a set of content areas and their technological implementation, i.e. methodical toolkit (forms, methods, tools). The conditions that optimize the process of forming a child's tolerant personality are singled out, namely: creation of a tolerant space in the kindergarten; teachers' orientation towards maintaining tolerant relations with children and educating them in the appropriate position; ensuring close cooperation with parents; application of content-technological support in work with children aimed at fostering tolerance. Among the areas of work, we single out the following: formation of knowledge about oneself, surrounding people, about different peoples and nations, rules of behaviour in society, understanding of the equality of all people; development of a positive emotional attitude towards people; formation of socially oriented motivation; formation of humanistic values; education of tolerant behaviour. A number of forms and methods of working with children and with parents are proposed, which, as the most important component of influencing the development of a child's personality, have a significant impact on the formation of tolerance or intolerance towards representatives of society. Subjects of classes are presented, fiction is recommended, interactive games and exercises are offered, games and exercises of a moral and ethical orientation, energy exercises, revealed features of artistic and productive activity, familiarization with the folklore of Ukrainians and decorative and applied art, selected story role-playing, didactic games, the topic of

everyday life situations for discussion and dramatization, with an emphasis on the celebration of national holidays, which in general will help an adult in raising a tolerant child's personality, in particular, not only in correcting intolerance, but also in preventing its manifestations.

Keywords: tolerance; education of tolerance; tolerant behaviour; intolerance, children of preschool age; conditions; content and technological support; directions of work.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Ladyvir, S., Dolynna, O., Kotyrlo, V., Kulachkivska, S., Tyshchenko, S., Vovchyk-Blakytina, O. ta Prykhodko Yu., 2010. *Vykhovannia humannykh pochuttiv u ditei* [Education of humane feelings in children], Ternopil: Mandrivets.
2. Ponimanska, T., Kozliuk, O. ta Marchuk, H., 2012. *Vykhovannia liudianosti*. [Education of humanity], Rivne: Volynski oberehy.
3. Ponimanska, T., Dychkivska, I., Kozliuk, O. ta Kuzmuk, L., 2013. *Sotsialnyi rozvytok dytyny* [Social development of the child], Kyiv: Heneza.
4. Kurok, V. P., Khabenko, M. Ye. ta Zinchenko, A. V., 2023. Formuvannia tolerantnosti maibutnikh pedahohiv profesiinoho navchannia v protsesi profesiinoy pidhotovky. [Formation of tolerance of future teachers of professional education in the process of professional training], *Visnyk Hlukhivskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni Oleksandra Dovzhenka*, 52, 1, 12-17.
5. Fedorova, M.A., 2016. Teoretychni zasady formuvannia moralnykh tsinnosti osobystosti. [Theoretical foundations of the formation of moral values of the individual], *Suchasni tendentsii i priorityety kompetentnisnoho pidkhodu v pidhotovtsi maibutnikh fakhivtsiv doshkilnoi ta pochatkovoї osvity: zbirnyk naukovo-metodychnykh prats.*, II, 285-290.
6. Maksymova, O.O., 2017. Vykhovannia mizhosobystisnoi tolerantnosti u ditei zasobamy kazok V.Sukhomlynskoho. [Education of interpersonal tolerance in children by means of V. Sukhomlynskyi's fairy tales], *Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnoho universytetu imeni Ivana Franka. Serii: Pedahohichni nauky*, 5 (91), 62-66.